

אשר קראתי למתים

”הווית הגטו זאת הוויה של אתנחתאות קטנות בין פאניקה לפאניקה”.

מתוך: דינה פורת, מעבר לגשמי, יד ושם ועם עובד, ירושלים, 2000

1

לפתע אני רואה טוב יותר ויפה יותר...

עיני נפקחות והן רואות את הפלא

עולם חדש

ובעולם החדש והנפלא, אני רואה בנות...

בהירות שיער, שחורות וחומות, בנות יפות

מביטות מאחורי הסורגים ופניהן

מיוסרות מצער ובעיניהן דולקת להבה

הנה הנה כבר...

עוד רגע ונמוגים הסורגים

שמחות הבנות ומחוללות

נהנות מן העולם החדש

כל פרח בעיניהן פליאה

הנה העולם שציפו לו כל כך

ובעיניים גאות ומאושרות מסתכלות...

לרגע לאחור: אין עוד מבטי שנאה

ובני העולם החדש קוראים להן בקול רם

בנות, מהרו, הנה שלכן העולם.

מיצירותיה של וולי גראי, רחל אבניאל.

מתוך: בלה גוטרמן, לא יצמיתו מלבנו את הזיק האנושי, בשביל הזיכרון 8, יד ושם, ירושלים, תשעא, עמ' 20.

” 2

נשים שנמצאו כשירות
לעבודה לאחר סלקציה

שמרקה קצ'רגינסקי

אַבִּיב

מילים: שמרקה קצ'רגינסקי
תרגום מידיש: אהרן מאירוביץ

אָנוּדָה בְּגִטּוֹ,
מֵרְחוּב אֶל רְחוּב בּוֹ
לְמִצָּא כָּל מְקוֹם לֹא נִשְׁאַר.
רְעִי כָּבֵר אֵינְנוּ,
אֵיךְ זֶה אֶשְׁאַנּוּ,
אָמְרוּ אַנְשִׁים, לּוֹ דָּבָר.
אוֹר שַׁחַק וְתַכּל דָּם,
בֵּיתִי עוֹד מוֹאָר בָּם,
אָךְ מָה לִּי תוֹעֵלֶת בְּזֹאת?
כָּרֵשׁ אֶת הַיָּד
אֶל כָּל דָּלֶת אֶפְשֵׁט:
נְדַבּוּ לִי אוֹר שְׂמֵשׁ מְעֵט.

קח-נא, קח-נא,
אַבִּיב, כָּל עֶצֶב.
אֵלֵי הַשִּׁיבָה
גִּיל עִם אֶהוּבִי.
וְשִׁים נָא עַל כָּחַל
כְּנַפְיָהּ,
אֶת לְבָבִי שִׁים,
שְׂאֵהוּ אֶל טוֹבִי.¹

1. מדוע, לדעתכם, בחר המשורר לקרוא לשירו "אביב"?
2. מדוע הוא שם את הדברים דווקא בפי רעייתו?
3. איזו אווירה משרה המוסיקה של השיר?
4. מדוע לדעתכם הפך השיר האישי לפופולרי בגטו?

ולדיסלב שלנגל, משורר יהודי הכלוא בין חומות גטו ורשה, מכנס בעיצומה של השואה את השירים שכתב ומקריא אותם לציבור בערבי שירה בגטו מתוך תקווה שהדברים יפורסמו בעתיד. שלנגל העניק לקובץ את השם **אשר קראתי למתים**. בחתימת הדברים הוא כותב על תוכני שיריו ועל המשמעות שהייתה להם בעיני ציבור שומעיו:

לא רק על כך קראתי למתים...

היו אלה שירים, שלא חדרו למצפון, היה עליהם לזעזע, אולם הם קדחו בליבות אלו שהקשיבו, פעמים עוררו צער, תכופות לחלוחית המשחררת סיוט כבד, יובש על הלב, לעיתים הדליקו נוקשות של כעס מוצדק והשתוקקות לשרוד, כדי לגמול.
ובעבור האנשים המתפללים כל יום למוות שקט, ללא כאב, ובלבד שלא להרגיש ולא לראות – זהו רב.²

1. מדוע קרא שלנגל לקובץ שיריו "אשר קראתי למתים"?
2. מה הייתה מטרת השירים?
3. מהם הניגודים ששלנגל מתייחס אליהם בדבריו?
4. מה הניע, לדעתכם, אנשים להגיע לערבי הקראת שירים בגטו?

1. "Ess firt kejn weg zurik...", *Jiddische Lieder aus dem Ghetto in Wilna 1941-1943*, "gojim", Mine Scheid-Katayama, Vienna, Austria, 1993

2. ולדיסלב שלנגל, אשר קראתי למתים, תל אביב תשמ"ז, עמ' 25.

בשנת 1942 בגטו טרזין, בעיצומם של משלוחים שיצאו מדי שבוע, כשהרעב והחולי מכים באוכלוסיית הגטו, נכתב שיר לזכרו של בנימין זאב הרצל:

זְכוּנָה לְבָרְכָהּ בְּנִימִין זְאֵב,
לְפָנַי אִישֵׁי־תֵדָה נִשְׁתַּחֲוּהוּ בְּכַבּוּד, בְּנֶפֶשׁ וְלֵב!
קוֹדֵשׁ הוּא לָנוּ מִפְעֻלָּהּ הַנִּשְׁגָּב,
בְּעִקְבוֹתֶיהָ נֵלֵךְ נְכוּנִים לְקָרֵב
וְהָיָה זֶה בְּגוֹן הָעֵדוֹן שְׂכִירָהּ הָרֵב!³

” 5

1. מהו הקרב שאליו האנשים נכונים לצאת?

2. איזו משמעות ייחודית הייתה לאמירה הציונית שעולה מתוך השיר בתוך המציאות הקשה של טרזין?

משום שאחד שחור, השני אדום –
המוות זרוע בקרב כל העמים!

אך האמת היא אחת,

אין גדול ואין קטן!

אין לאף אחד הזכות לרצוח!

לכל אחד אותו האף ואותן העצמות!⁴

מרדכי שטריגלר

כל אחד פוחד מהמוות,
כל אחד סובל ממצוקה,
כל אחד שובע מלחם,
וכל הדמים אדומים הם!

משום שאחד חום

והשני – צהוב

ארצות שקטות הופכות לעמקי הבכא!

משום שלהמונים רע וליחיד טוב

מוצף העולם דם!

” 6

1. מהו המסר שהמשורר מבקש להעביר בשירו?

2. מדוע חשוב לו להעביר את המסר הזה לחבריו במחנה הריכוז?

”אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו”

מילים אלו לקוחות מתוך י”ג עיקרי האמונה שכתב הרמב”ם 800 שנה קודם לכן, והפכו לשיר אשר כמו שירים רבים שנכתבו בתקופת השואה הושרו בפי הציבור, ובמקרים רבים בלחנים מוכרים ופופולריים.

1. מה מלמדת העובדה שאנשים שרו את השיר?

2. איזו משמעות נוספה לו בתקופת השואה?

3. ש.ם.

4. ש.ם.

פרטיזנים יהודים,
ליטא

המשורר קצ'רגינסקי
במדי פרטיזן

שיר הפרטיזנים / הירש גליק

8

אל-נא תאמר: הנה דרכי האחרונה,
את אור היום הסתירו שמי העננה!
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!

מארץ-התמר עד ירکتני-כפורים
אנחנו פה - במכאובות וייסורים,
ובאשר טיפת דמנו שם ניגרה,
הלא ינוב עוד עוז-רוחנו בגבורה.

עמוד-השחר על יומנו אור יהל,
עם הצורר יחלוף תמולנו כמו צל,
אך אם, חלילה, יאחר לבוא האור -
כמו סיסמה יהא השיר מדור לדור.

בכתב הדם והעופרת הוא נכתב,
הוא לא שירת ציפור הדרור והמרחב,
כי בין קירות נופלים שרוהו כל העם,
יחדיו שרוהו ונאגאנים בידם.

על כן אל-נא תאמר: "הנה דרכי האחרונה,
את אור היום הסתירו שמי העננה!"
זה יום נכספנו לו עוד יעל ויבוא
ומצעדנו עוד ירעים: אנחנו פה!⁵

1. אלו ניגודים מופיעים בשיר? מה הם מבטאים?
2. מהו המסר העיקרי של שיר הפרטיזנים?
3. "כמו סיסמה יהא השיר מדור לדור" - מה הסיסמה שביקש המשורר להעביר?
4. האם הצליח בכך?
5. לווה יעקובוביץ מספרת שכאשר הורידו הבריטים אותה ואת חבריה מספינת המעפילים הם שרו את השיר הזה. מדוע, לדעתכם, הם שרו דווקא את שיר הפרטיזנים?

5. ספירה רפפורט, בין תמולנו למחרנו, ירושלים תש"ס.

אתר ההנצחה
בטרבנילקה

9 ”

וְעַל מַפְלְגוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַרְגָּנוֹתֶיהָ
אֵלֵי סוּפְרֵי וְחֻכְמֵי יִשְׂרָאֵל לְסוּגְיָהּ
וְעַל הַעֲתוֹנוֹת וְהַסְּפָרוֹת יִשְׂרָאֵל לְמִינֶיהָ
אֵלֵי הַקְּדוּשִׁים וְהַטְּהוּרִים וְהַרוֹגִיָּה
וְעַל אֲשֶׁר לֹא בָּאוּ לְקְבוּרֶיהָ
אֵלֵי עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים לֹא חָטְאוּ מִימֶיהָ
וְעַל דָּמָם אֲשֶׁר שׁוּפָךְ כְּמוֹ מִימֵי יְאוּרִיָּה
אֵלֵי רִינַת תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁירֶיהָ
וְעַל צַעֲקַת וּתְפִלַּת יִשְׂרָאֵל בְּדַמְעוֹתֶיהָ.⁶

1. מי מוזכרים בקינה שלפניכם?
2. מה תפקידה של כתיבה בתבנית ובחרוזים?

10 ”

[...] איך זה חייב היה להיות – זאת שאלתה הנצחית של האמנות. ההיסטורי מטבע נטייתו נוטה לפריסתם של מאורעות בהצביעו על זרמים חברתיים ופוליטיים. האמנות לעומתו מבקשת מאז ימי קדם את היחיד, את פנימיותו, ומתוכו הוא מנסה להבין את העולם. [...]

אסור להשאיר את השואה בתחום המספרים הגדולים והדיבור המוכלל. העדים וההיסטוריונים הניחו את המסד ואת הטפחות, ועתה הגיעה השעה ליצירה. עתה הגיעה השעה לפורר את האימה הגדולה למראות וצללים, ובין היתר את ההרגשות המיוחדות לשואה.⁷

אהרון אפלפלד

11 ”

אני מעיין וממיין את השירים שנכתבו עבור אלה, שאינם. שירים אלה קראתי לאנשים חמים, חיים, מלאי אמונה בהישרדות, קץ, מחר, נקמה, שמחה ובניה. תקראו.

תצלום של היינץ
יוסט מגטו ורשה

זאת ההיסטוריה שלנו.
את זאת קראתי למתים...⁸

ולאדיסלב שלנגל

6. איו"ש, 0.76/4.
7. אהרון אפלפלד, "הניצולים, הזיכרון והיצירה האמנותית", בשביל הזיכרון, 24 (1997).
8. שלנגל, אשר קראתי למתים, שם, עמ' 24.